

Розділ 1. ЗАГАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

1.1. ГЕОГРАФІЯ ЯК НАУКА, РОЗВИТОК ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Географія (від грецьк. *geo* — Земля, *grapho* — пишу) — це комплекс природничих (фізико-географічних) та суспільних (економіко- та суспільно-географічних) наук, що вивчають географічну оболонку Землі, її структурні складові, територіальне розташування, населення та його господарську діяльність.

Уперше цю назву щодо науки про Землю вжив давньогрецький учений Ератосфен (III ст. до н. е.). Також він перший обчислив розміри Землі, Сонця й Місяця та відстані до них; описав сонячні й місячні затемнення.

ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕОГРАФІЇ

Об'єкт дослідження географії — географічна оболонка Землі.

Предмет дослідження географії — зв'язки між географічними процесами та явищами в географічній оболонці, закономірності розміщення і взаємодії компонентів географічного середовища, а також взаємодії людини й природи.

Сучасну географію характеризують такі принципи: глобальність, комплексність, конкретність, територіальність, гуманістичність, екологічність.

Структура сучасної географії

ПОНЯТТЯ «ГЕОСИСТЕМА». РІВНІ ГЕОСИСТЕМ

Основним завданням географії є вивчення геосистем.

Геосистема — це сукупність взаємопов'язаних природних, природно-суспільних систем, що взаємодіють між собою та існують у географічній оболонці.

Властивості геосистем:

- територіальність
- цілісність
- стійкість
- саморегуляція
- динамічність
- відкритість

Геосистеми різномасштабні, тому за їхніми розмірами виокремлюють три рівні:

Рівні геосистем	
Планетарний	Географічна оболонка Землі та її найбільші частини — материки, океани, географічні пояси
Регіональний	Фізико-географічна країна, природна зона, провінція
Локальний	Фація, урочище, місцевість

ДЖЕРЕЛА ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАТЬ. МЕТОДИ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Джерела географічних знань — перелік складників, що містять географічну інформацію, допомагають створити цілісне уявлення про географічні об'єкти та явища, ознайомлюють з особливостями природи Землі, населенням і господарством та їх територіальною організацією.

Географічні карти й плани	атласи, настінні карти, плани місцевості
Довідкова література, ЗМІ	підручники, посібники, довідники, енциклопедії, наукова й художня література, відеофільми, фотографії, газети, журнали, теле- та радіопередачі
Власні спостереження	екскурсії, подорожі, спостереження за об'єктами та явищами природи
Сучасні джерела знань (мультимедійні)	електронні карти й «атласи», освітні сайти та ресурси електронних бібліотек мережі Інтернет, комп'ютерні програми, музейні екскурсії онлайн

МЕТОДИ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методи географічних досліджень — сукупність способів і прийомів отримання географічної інформації. *Традиційні методи досліджень*: спостереження, описовий, порівняльний, історичний, експедиційний (польовий), математичний (статистичний), картографічний; *Сучасні методи досліджень*: дистанційні дослідження (аерокосмічний), геоінформаційний, географічне прогнозування, географічне моделювання.

ПІЗНАВАЛЬНА ТА КОНСТРУКТИВНА РОЛЬ ГЕОГРАФІЇ

Сучасна географія здійснила перехід від описової до експериментальної науки завдяки сучасним методам дослідження, зокрема це стосується конструктивної географії.

Пізнавальна роль географії полягає в накопиченні знань про закономірності взаємодії суспільства й природи, розвитку географічного середовища.

Конструктивна роль географії має практичне спрямування з метою розв'язання проблем раціонального природокористування та гармонізації взаємин між суспільством і природою; надає необхідні інструменти та формує вміння працювати з ними для отримання, відбору, аналізу, систематизації інформації про нашу планету. Особливо цінними є прогнози (метеорологічні, гідрологічні, демографічні), проте найефективніші комплексні прогнози, що передбачають майбутні зміни у природних комплексах.

РОЗВИТОК УЯВЛЕНЬ ПРО ФОРМУ, РОЗМІРИ ТА РУХИ ЗЕМЛІ

Уявлення людей про форму й розміри Землі змінювалися з розширенням їх кругозору та розвитком науки. Імена перших мандрівників історія нам не зберегла. Уявлення про Землю та її форму формувалися в різних народів не відразу та неодноразово.

1. Слов'яни уявляли Землю плоским диском, що лежить на трьох китах.
2. Єгипетські жерці вважали, що над богинею Землі схилилася богиня Нут, яка сяє зорями.
3. Греки не мали сумніву, що Земля — диск, який омиває Ріка-Океан.
4. В Індії Землю уявляли диском, що лежить на спинах слонів.
5. Вавилоняни були переконані, що Земля — напівсфера, яку омиває море.

Спочатку географія була описовою наукою. Первісні люди робили перші географічні «відкриття», використовуючи метод візуальних спостережень. Поступово в них з'являлися прості географічні знання та вироблялися навички орієнтуватися на місцевості, створюючи найпростіші географічні карти-орієнтири на шкурах, корі дерев, печерних стінах. Останні століття до нової ери та перші століття нової ери стали періодом опанування географічних знань — надбання давніх цивілізацій.

НАЙВИЗНАЧНІШІ ГЕОГРАФІЧНІ ВІДКРИТТЯ. ВИДАТНІ МАНДРІВНИКИ

Поступово географія стала більше опиратися на теоретичну базу. Найвні знання люди узагальнювали і систематизували. Період, протягом якого накопичувалися географічні знання, умовно поділяють на такі етапи: **Давня епоха** (до V ст. н. е.), **Середньовіччя** (V— перша половина XV ст.), **Епоха Великих географічних відкриттів** (друга половина XV—XVII ст.), **Епоха Нового часу** (XVII—XIX ст.), **епоха Сучасних географічних досліджень** (від початку XX ст.).